

המצוות בפדשה

המצוות בפרשת השבוע - הלכה ואגדה

"וטבח טבח והכין" - מצוות שחיטה

גדרי המצוות וטעמיהם מהראשונים

ספר החינוך

מצוה תנ"א - מצוות שחיטה

גדר המצווה - שכל מי שירצה לאכול בשר בהמה חיה או עוף שישחוט אותם תחלה כראוי ולא יהיה לו היתר אלא בזביחה, ועל זה נאמר [דברים י"ב, כ"א], וזבחת מבקרך ומצאנך וגו' כאשר צויתך וגו'. ולשון ספרי [כאן], מה מוקדשים בשחיטה אף חולין, כאשר צויתך, מלמד שנצטוו משה רבנו על הושט ועל הגרגרת, ועל רוב אחד בעוף ועל רוב שנים בבהמה. פירוש, לא שיהיה כן במשמע הכתוב, אלא שהציווי הזה באה הקבלה עליו שיהיה כן שנצטוו בכל ענין השחיטה כמו שידוע לנו. בסכין ושיעור מקום השחיטה בושט ובקנה ושאר הענינים וכו'.

[משרשי המצווה] - כבר כתבתי בסוף סדר צו באיסור דם בסימן קמ"ח ובראש אחרי מות עשה דכסוי הדם בסימן קפ"ה [מצוה קפ"ז] בענין הרחקה שהרחיקה ממנו התורה דם כל בשר מה שידעת. ואומר גם כן **על צד הפשט כי מצוות השחיטה היא מאותו הטעם**, לפי שידוע כי מן הצואר יצא דם הגוף יותר מבשאר מקומות הגוף, ולכן נצטוו לשחוט משם טרם שנאכלהו, כי משם יצא כל דמו ולא נאכל הנפש עם הבשר. ועוד נאמר בטעם השחיטה מן הצואר ובסכין בדוק, כדי שלא נצער בעלי החיים יותר מדאי, כי התורה התירן לאדם למעלתו לזון מהם ולכל צרכיו, לא לצערן חנם, וכבר דברו חכמים הרבה באיסור צער בעלי חיים בבבא מציעא [ל"ב ע"ב] ובשבת [קכ"ח ע"א] אם הוא אסור דאוריתא, והעלו לפי הדומה שאסור מדאוריתא.

מדיני המצווה מה שאמרו זכרונם לברכה [חולין ט' ע"א] שארבעה דברים הם שמפסדין השחיטה אם אירע אחת מהן בשחיטה, ואלו הן: שהיה, דרסה, חלדה, הגרמה.

ענין השהיה הוא כגון אחר שהתחיל לשחוט הושט וקודם שנשחט רובו פסק מלשחוט, אם שהה בהפסקה זו כשיעור שחיטה אחרת שחיטתו פסולה, פירוש כדי שחיטת העור והסימנין של בהמה אחרת כמותה, וכדי שחיטת בהמה דקה לעוף. ויש מחמירין שאין השיעור אלא כדי שחיטת רוב הסימנין בבהמה ורוב אחד בעוף. אבל השוחט בסכין רעה אפילו הוליק והביא כל היום כולו שחיטתו כשרה, זולתי אם הוליק והביא אותו אחר ששחט בבהמה רוב סימן אחד לבד, שאם באותו המיעוט הנשאר ממנו הוליק והביא סכין רעה כשיעור שהיה שחיטתו פסולה.

וענין הדרסה הוא מי שדרס הסכין בעת השחיטה כמו שחוטכין הצנון, כלומר שלא הוליק והביא הסכין, בענין זה שחיטתו פסולה.

וענין חלדה הוא שקבלנו שבשעה ששוחטין צריך לעמוד הסכין מגולה, ומפני כן אמרו זכרונם לברכה [חולין ל' ע"ב] שאם הטמין הסכין תחת סימן האחד ושחט השני, או אפילו טמן אותו תחת העור ושחט הסימנין, או אפילו תחת הצמר המסובך או אפילו תחת מטלית דבוקה הרבה בצואר, השחיטה פסולה. אבל אם אינה דבוקה הרבה אינה נפסלת בכך. **וענין הגרמה** הוא שקבלנו שאף על פי שהשחיטה היא מן הצואר, גבולים

ידועים הם בצואר שהשחיטה כשרה בהן ולא למטה מאותו גבול ולא למעלה. וגבול מקום השחיטה בקנה הוא משיפוי כובע ולמטה עד ראש הכנפים הקטנים של ריאה, לא עד עיקרן של כנפים שמחוברים בריאה, אלא עד ראשן, ושיעור זה הוא כל מקום מן הצואר שהבהמה פושטת אותו בשעה שהיא רועה כדרכה בלא אונס. ובושט מניח למעלה כדי תפיסת יד. ולמטה שיעורו עד המקום שהושט משעיר, כלומר שעומד שם פרצות פרצות כדמות הכרס. וכו'.

ומלבד ארבעה דברים אלו שזכרנו שצריך כל שוחט לדעת חייבוהו חכמים עוד לדעת דבר חמישי ואף על פי שאינו מהלכות שחיטה, מפני שענין זה תמיד יבא בשעת שחיטה והבהמה נעשית נבלה בדבר, ואם לא ידע אותו השוחט יאכיל נבלות לכל, ולפיכך אמרו גם כן בזה שכל טבח שאינו יודע אותו אסור לאכול משחיטתו. והוא האיסור הנקרא עיקור, וענינו הוא שנעקרו הקנה והושט שניהם או אחד מהם ממקום חיבורן שהן מחוברין בלחי ובבשר שעליו ונעקרו משם לגמרי, או אפילו לא נעקרו לגמרי אלא שנלדלדלו רובם הרי זו אסורה. וכו'.

ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן, בזכרים ונקבות, שאף הנקבות מוזהרות שלא לאכול מבהמה חיה ועוף אלא אחר שחיטה הראויה, ורשות יש להן לשחוט ושחיטתם כשרה לכל אדם אם יודעות הלכות שחיטה ובקיאות בהם. ואפילו שחיטת הקטנים אמרו חכמים [ריש חולין] שכשרה כל זמן שאדם גדול ובקי בהלכות שחיטה רואה אותן שוחטין כראוי, אבל הזהירונו חכמים [שם י"ב ע"א] שלא נמסור להם לשחוט לכתחילה לפי שהם מועדים לקלקל מפני מיעוט דעתם וימצא הפסד בדבר.

ועובר על זה ולא נזהר מלאכול בשר בהמה חיה או עוף שאירע בהן אחד מן החמשה פסולין שזכרנו, או שנשחטה גם כן בסכין שאינו בדוק ביטל עשה זה, מלבד שעבר על לאו דלא תאכלו כל נבלה, ולוקה באכילת כזית מהן, וכמו שנכתוב בסדר זה בעזרת השם [מצוה תע"ב]. וכן אמרו זכרונם לברכה בפרק שני דחולין [ל"ב ע"א] כל שנפסלה בשחיטה נבלה, כלומר כל זמן שנפסלה הבהמה במקום שחיטתה דהיינו הסימנין, כגון שאירע בהן אחד מן החמשה פסולין שזכרנו או ששחטן בסכין שאינו בדוק הרי זו נקראת נבלה, וכל ששחיטתה כראוי ודבר אחר גורם לה להפסל טרפה, כלומר אם לא אירע שום פסול בענין השחיטה בבדיקת הסכין ובסימנין, אלא שדבר אחר גורם לה להפסל כגון שנטרפה באחד משמנה עשרה טרפות הידועים שזכרתי למעלה בכסף תלוי בסימן ע"ט [מצוה ע"ג], הרי זו נקראת טרפה, כלומר ולוקין על זו משום טרפה, ואף על פי שבשניהם מלקות איכא, נפקא לן מינה לענין התראה. וזה ששנינו כל שנפסלה בשחיטה נבלה, אין הענין שעיקר הנבלה הנזכרת בכתוב תהיה המתנבלת בשחיטה, דודאי נבלה סתם תקרא בהמה שמתה מאליה מחמת חולי או באיזה ענין שתמות, אבל בעל המשנה בא ללמד שכל שלא נשחטה כראוי כמתה מאליה היא חשובה.

נידונים הלכתיים מהאחרונים ועוד

לאחר השחיטה, ואם כן בכל רגע אף כ'שבא לאכול', מכל מקום יכול להימלך שלא לאכול, ולכן הוקשה לראב"ד דאיך שייך להגדיר המצווה כ'חיוב' בקום ועשה.

והנה יש לנו ללמוד מזה כלל לדעת הראב"ד - שכל מצווה שתלויה ב'מצב' המחייבה, ואין האדם מחוייב להיות במצב כזה, וה'מצב' הזה מגיע לאחר זמן קיום המצווה (וכמו כאן בשחיטה שה'אכילה' היא לאחר השחיטה), אין שייך להגדיר כמצווה מחוייבת בקום ועשה'.

וכבר נתבאר לעיל שלכאורה יש לפרש בדעת הרמב"ם ש'שחיטה' היא כמו 'טבילה', שאינו ציווי בקום ועשה אלא 'דין' איך להתיר בשר. וכן כתב בספר המצוות בסוף דבריו - "שלא יהיה להן התר אלא בשחיטה".

אמנם הכסף משנה לא ניחא ליה בגדר זה, וזאת מפני שמלשון הרמב"ם בתחילת דבריו שם "שצונו לשחוט בהמה חיה ועוף ואחר יאכל בשרן", משמע שהיא מצווה בקום ועשה'.

ועל כן כתב ביישוב דעת הרמב"ם מהשגת הראב"ד בגדר מצוות שחיטה - וי"ל לדעת רבינו שהיא עשה למי שירצה לאכול בשר שישחוט או ישחוט לו אחר'.

והיינו שהיא מצווה מחוייבת כמו מזוזה ומעקה כשיש לו בית, ואף שאינו מחוייב לאכול, מכל מקום ב'מצב' שהאדם 'בא לאכול' חל עליו 'חיוב' לשחוט קודם.

גדר מעשה השחיטה

בחולין ל"א נחלקו תנאים אם שחיטה צריכה כוונה או לא, דעת ר' נתן - שאין צריכים כוונה כלל, ואף הזורק סכין לכותל והלכה ושחטה כהלכתה כשירה, ולדעת חכמים - אף שאין צריך כוונה לשחיטה, מכל מקום צריכים כוונה למעשה 'חיתוך'.

ובע"כ שם הביאו מקורם - "מדגלי רחמנא מתעסק בקדשים פסול, מכלל דחולין לא בעינן כוונה. ורבנן, נהי דלא בעינן כוונה לזביחה, לחתיכה בעינן".

ובמשנה שם סתם רבי כדעת ר' נתן - "נפלה סכין ושחטה, אף על פי ששחטה כדרכה - פסולה, שנאמר: וזבחת... ואכלת, מה שאתה זוכה אתה אוכל". ומדייקת הגמרא - "טעמא דנפלה, הא הפילה הוא - כשרה ואף על גב דלא מיכוין, מאן תנא דלא בעינן כוונה לשחיטה? אמר רבא: ר' נתן היא.

ומכל מקום מתבאר ממשנה זו - שגם לשיטת ר' נתן דורשים מהמילה 'וזבחת' שהנפילה צריכה להיות מכח אדם, ועל כן אם נפלה סכין ושחטה, הרי זה פסול.

גדר 'כח אדם' לדעת ר' נתן

הובא לעיל שיטת ר' נתן שנפסקה להלכה, שאין צריך להתכוון למעשה שחיטה ואף לא למעשה חיתוך, אך צריך שהאדם יפילה [ולא שתיפול מאליה] מפני שכתוב 'וזבחת'.

ויש לרדן לשיטתו - באופן שנפלה סכין מחיקו בלי ידיעתו, האם נאמר שמועיל כיון שאין צריך כוונה, או שנאמר שאף שאין צריך כוונה לתוצאה של 'שחיטה' או 'חיתוך', מכל מקום - צריך כוונה ל'מעשה' של הזריקה, ובלא זה אין זה נחשב 'וזבחת'.

ומצאנו שנחלקו בזה הראשונים - הרא"ש כתב כהצד השני שצריך כוונה ל'מעשה' הזריקה - "ואף על גב דלא מכוין לשום חתיכה אלא שנתכוין להפילה קרינן ביה זבחת ואכלת כיון שנתכוין להפילה וע"י אותה נפילה שחטה. אבל אם נפלה סכין מידו בלא כוונה הוי כמו שאם היתה מונחת על הקורה והפילתה הרוח דלא קרינן ביה זבחת ואכלת כיון שלא נתכוין לשום דבר, דטעמא דר"ג דלא בעי כוונה כלל בחולין מדגלי רחמנא דמתעסק פוסל בקדשים. ואף לחתיכה לא בעי כוונה דהא לא כתיב וזבחת אלא וזבחת. ומיהו בלא כוונת שום דבר אי אפשר מדכתיב וזבחת דהוי לכל הפחות כמו ועשית וצריך להתכוין לשום דבר מעשה. ובעינן אחר לא מיקרי כח גברא".

שני סוגי מצוות - חובה, ומכשיר לדבר אחר

בחולין ל"א נחלקו תנאים ואמוראים בשחיטה ובטבילה בלי כוונת האדם [כגון נפלה סכין ושחטה, ואדם שנפל למים], האם מועילים להתיר ולטהר או לא.

וכתב הרמב"ן שם שמחלוקת זו אינה שייכת למחלוקת אם 'מצוות צריכות כוונה' בר"ה כ"ח, וזאת מפני שמצוות אלו שונות משאר מצוות, שאלו הם רק 'הכשר' לדבר אחר, ואינם 'דבר שבחובה' - "והא דפליגי רב ור' יוחנן בטבילה שלא בכונה ופליגי תנאי בשחיטה דוקא במצוות הללו שהן מתירין ויש בהם הכשר לדבר אחר, טבילה מתרת אשה לבעלה ושחיטה מתרת בשר לאכילה ואינן בעצמן דבר שבחובה, אבל בשאר מצוות של חובה אי בעו כונה לצאת ולעבור לא מיירו כלל אלא פלוגתא דתנאי ואמוראי אחריני היא בפסחים (ק"י"ב) ובראש השנה (כ"ח"ב) ולא שייכו בהנך דשמעתין כלל".

והיינו, שמצוות אלו אינם באות לחייב לשחוט בכדי לאכול או לטבול בכדי להטהר, שהרי יכול שלא לאכול ושלא להטהר, אלא שגדר מצוות אלו הוא - 'דין' איך להכשיר לאכילה ולטהר את האדם.

והרמב"ם בספר המצוות עשה ק"ט כתב כן בגדר מצוות 'טבילה' - "ואין הכוונה באמרנו שהטבילה מצות עשה שיהיה חייב כל טמא שיטהר על כל פנים כמו שהוא חייב כל מי שיתכסה בכסות שיעשה ציצית [מ' יד] או כל מי שיהיה לו בית שיעשה מעקה [מ' קפד], ואולם הנרצה בזה דין טבילה והיות התורה אומרת לנו כי מי שירצה להטהר מטומאתו הנה לא ישלם לו זה אלא בטבילה במים ואז יטהר".

ולדעתו יתכן לפרש באופן זה גם את מצוות שחיטה, שהוא 'דין' איך להתיר הבשר לאכילה, וכפי שהשווה אותם הרמב"ן, אמנם הכסף משנה מפרש דעת הרמב"ם באופן אחר, וכפי שיתבאר.

מצוות המכשירות שתלויות ב'מצב' שאינו מחוייב

הרמב"ם בספר המצוות כתב בגדר מצוות שחיטה - והמצוה הקמ"ו היא שצונו לשחוט בהמה חיה ועוף ואחר יאכל בשרן, ושלא יהיה להן התר אלא בשחיטה לבד.

והראב"ד [במנין המצוות הקצר] השיג עליו - "אמר אברהם זה אין לו טעם ואולי לאו הבא מכלל עשה עשה".

ובביאור ההשגה כתב הכסף משנה - "נראה שטעמו מפני שאין זו מצוה מחוייבת שאם ירצה שלא לאכול בשר או אם ירצה שלא לשחוט הוא בעצמו רשאי אבל הוא לאו הבא מכלל עשה לא תאכל אבר מן החי ולא נבלה הא שחטה אכול".

והנה השגה זו צריכה ביאור - שהרי מצאנו כמה מצוות שמודה בהם הראב"ד, שאף שאין חיובם חל אלא ב'מצב' מסויים והאדם אינו מחוייב להכנס למצב זה, מכל מקום כשמגיע למצב זה הרי הוא מחוייב [כגון ציצית לאחר הליבישה ומזוזה ומעקה כשיש לו בית].

[ודוגמא לדבר מצאנו בדברי הרמב"ם ברכות י"א - "ויש מצוה שאינה חובה אלא דומין לרשות כגון מזוזה ומעקה שאין אדם חייב לשכון בבית החייב מזוזה כדי שיעשה מזוזה אלא אם רצה לשכון כל ימיו באהל או בספינה ישב, וכן אינו חייב לבנות בית כדי לעשות מעקה, וכל מצות עשה שבין אדם למקום בין מצוה שאינה חובה בין מצוה שהיא חובה מברך עליה קודם לעשייתה".

ומכל מקום כתב בספר המצוות שב'מצב' שכבר יש לו את הבית הרי הוא 'חייב' לעשות בו מעקה - "ואין הכוונה באמרנו שהטבילה מצות עשה שיהיה חייב כל טמא שיטהר על כל פנים כמו שהוא חייב כל מי שיתכסה בכסות שיעשה ציצית [מ' יד] או כל מי שיהיה לו בית שיעשה מעקה [מ' קפד]".

ונראה שאין זה דומה כלל למצוות ציצית ומזוזה, מפני שבהם ה'מצב' המחייב של לבישת הד' כנפות והמגורים בבית, מחייבים הטלת ציצית וקביעת מזוזה לאחר מכן, אבל בשחיטה, ה'מצב' של אכילה בפועל נעשה

בעינין שום כונה הא לא כתיב ועשית אלא זבחת והו"ל למיבעי כונת זבחה ממש, אלא ודאי **דלא בעינן כוונה כלל**, ופי' זבחת היינו שיהיה במעשה הזבחה כח **גברא**, וכן מוכח נמי מלשון המחבר וכן משמעות דברי הפוסקים. וכן עיקר ודלא כמשמעות דברי הרא"ש."

אך בתבואות שור דחה דבריו וכתב "ומ"ש פר"ח דמשמעות דברי הפוסקים **דלא כרא"ש**, אדרבא משמע ממ"ש התוס' דף י"ב ע"ב ד"ה זרק וז"ל זרק סכין לנועצה בכותל- הא חשיב מתכוון לחתיכה וכו' אבל ר' נתן מכשיר אפילו לא נתכוון לחתיכה כגון הפיל את הסכין וכו' עכ"ל. ומלדא כתבו אבל ר' נתן מכשיר אפילו לא נתכוון כלל כגון הפיל בלא כוונה ש"מ **דכוונה קצת בעינן** וכ"כ ר' ירוחם ז"ל וז"ל כתבו המפרשים דווקא הפילה הוא כשרה, כלומר שנתכוון לעשות מעשה וכו' עד פסולה, כיון שלא נתכוון לשום דבר."

ומצאתי מקרה זה במפורש בתוספתא חולין ב'- "נפלה סכין ושחטה או שדרס עליה ושחטה או שטבחה מאיליה נבלה ומטמא במשא". וזה לכאורה סותר לדברי הרשב"א ולדברי הפר"ח, וצ"ע.

מעשה בכוונה מועיל אף בלא 'כוחו'

הובאה לעיל סברת הפר"ח שהסיבה שהחמירו בנפול הסכין מידו' היא משום שאין זה 'כוחו' ממש, אך אין צורך לכוונה.

ומדבריו יוצא ששחיטה שונה מ'גדרי מעשה' שבכל התורה, **שבהם צריך כוונה** ובלא זה אינו נקרא מעשה, ומצד שני אף כשמפעיל משהו אחר ואין זה כוחו ממש הרי זה נחשב כמעשה שלו, ואילו בשחיטה בעינין 'כח גופו' דווקא ומחמת כן לא מהני בנפלה הסכין מחיקו, ומצד שני אין צורך לכוונה.

ויש להקשות על גדר זה, ממה שמצינו בחולין ט"ז- שאפשר לשחוט על ידי גלגל המסתובב על ידי מים, אם נשחט בכח הראשון [מיד כשהסיר האדם את המנוע], ומבואר בזה שאף בשחיטה מהני בהפעלת כח אחר ואין צורך ל'כוח גופו' ממש.

וצריך לומר לשיטתו, שבשחיטה שייך להכשיר בשני אופנים: א) כשעושה מעשה בכוונה מועיל אף כשאינו ב'כוח גופו', וכגדר 'מעשה' שבכל התורה. ב) **נתחדש שאפשר אף בלא כוונה** שבעלמא אין זה נחשב כ'מעשה' שלו, אלא שבזה [כדי ליחסו אליו] **צריכים 'כח גופו' ממש**.

הערות שהתקבלו על הגליון הקודם - נר חנוכה

מה שהבאתם דעת הרש"ל שיכול להפקיע את עצמו ולכוין שלא לצאת מבעל הבית נראה שזה דוקא במי שנמצא על הדרך אז יכול לאומרו כיון שאינו נמצא בביתו, אבל אם הוא בביתו י"ל דלכו"ע לא יכול כיון שכאן כבר הדליק בעל הבית ושם הוא נמצא עתה, ומ"מ במ"ב אף שחשש לדעת הרש"ל מ"מ בסימן תרע"ה הביא שאשה יכולה להדליק בעצמה משום הידור, ואפשר לחלק גם בזה דאם נמצאת בביתה יכולה להדליק משום הידור אבל במקום אחר לא.

ובענין הידור יש לחלק הרבה דהוא עצמו שכבר בירך על נר הראשון אינו יכול לברך שוב על הידורו שזה נכלל בעיקר המצוה, אבל כל אחד מבני הבית יכולים לברך על הידורו, וכן מוכח בשע"ת סוף סימן תרע"א דמי שלא בירך על נרותיו יכול לברך על הנרות מפני החשד.

ולגבי עיקר המצוה מצינו שברכת להדליק אינו יכול לברך אחרי הדלקה, ואילו ברכת שהחיינו משמע שיכול לברך עיין סימן תרע"ו.

דוד אריה שלזינגר
מח"ס "ארץ דשא" על מ"ב

ויצא לשיטתו- ששחיטה נאמרו גדרי 'מעשה' שבכל התורה, שאין זה נחשב מעשה האדם אלא אם נתכוון אליו, ולא ב'מתעסק' [אלא שכאן הכוונה הנצרכת היא רק ל'פעולת' הזריקה].

אך הרשב"א בתורת הבית [הארוך א' א'] כתב **כהצד הראשון** [אך למעשה, ביטל דעתו לדעת התוס']- ואיכא למידק היכא דנפלה מידו או מחיקו אי דיניה כהפילה הוא אם לאו דהא לגבי נזקין דיניה כהפילה, וכדאמרינן בשילהי כיצד הרגל היתה אבן מונחת לו בחיקו ולא הכיר בה מעולם ונפלה לענין נזקין חייב. והילכך **הכא נמי אתי מכח בן דעת קרינן ביה**. ודקתני מתניתין נפלה הסכין היינו כשהפילה הרוח. או דילמא לענין נזקין שאני אבל לענין שחיטה עד שיפילנה הוא דוקא וכדאמר ר' נתן זרק סכין והפילה הוא נמי הכין משמע. **ומסתברא לי דלענין שחיטה כלענין נזקין דהכא והכא אתי מכח בן דעת קרינן ביה**. וכו', כנ"ל להלכה אבל לא למעשה. לפי שראיתי לרבותינו בעלי התוספות ז"ל שאמרו כלשון האחר ולהם שומעין שאמרו בשל תורה להחמיר."

ולשיטתו נראה- שבשחיטה לא נאמרו גדרי 'מעשה' שבכל התורה, וזאת מחמת החידוש שמצאנו בה, שאף בלי כוונה כלל כשירה. ועל כרחך שכאן נתחדש גדר חדש שצריך שיעשה מ'כח האדם' גם בלא כוונה.

ובשולחן ערוך יורה דעה ג' פסק לחומרא בנפילת הסכין מידו- 'שחיטת חולין אינה צריכה כוונה. אפילו מתעסק בעלמא לחתוך, או שזרק סכין לנועצה בכותל, ושחט בהליכתה כשרה. והוא שראה שלא החליד (פי' ענין נעיצה ותחיבה מלשון חולדה שנכנסת בחורין ובסדקין) הסכין בין סימן לסימן או תחת העור. ואם מצא הנוצה או השיער חתוכים, ודאי לא החליד. ואפילו הפיל הסכין בידו. או ברגלו, שלא בכוונה כלל, ושחט, שחיטתו כשרה. אבל אם נפלה מעצמה, פסולה, דבעינן כח גברא. וכן אם היה הסכין מונח בחיקו או בידו, ונפלה מידו או מחיקו שלא בכוונה, **נכפלה מעצמה דמי, ופסולה**."

ומכל מקום כתב בהגהות רעק"א שם- שלחומרא יש לחוש לדעת הרשב"א שנחשב שחיטה, [ונפקא מינה שאסור לשחוט את בנו, אף לאחר שנשחט בשחיטה כזו].

דרס על הסכין ב'כוחו'- עדיף מנפלה מחיקו

הובא לעיל פסק השולחן ערוך בענין נפילת הסכין מידו, שהחמיר ופסל. ואף הרשב"א החמיר ולא סמך על זה הלכה למעשה מפני דעת התוספות שחולקים עליו.

ועדיין יש מקום להסתפק, האם חומרא זו היא כשיטת הרא"ש שסבר שצריכים שיתכוון למעשה הזריקה, ולפי זה- הוא הדין בדרס על הסכין בלא כוונה והלכה ושחטה, שאין כאן שום כוונה ופסול, או שנאמר שהחמירו דווקא בנפול מידו שאין שם 'כוחו' ממש [שלא נפלה אלא מכח כובדה של הסכין, ואין בזה מכוחו כלום], אבל בדרס על הסכין בטעות והלכה ושחטה, יהיה כשר.

ובפרי חדש נקט כהצד השני וכתב שכן משמעות המחבר והפוסקים [ואף בדעת הרא"ש ניסה לדחוק כך]- "ולפי זה [דברי הרא"ש] נראה שאם נכשל רגלו בסכין והפילו בלי כוונה דלא מקרי כח גברא, שהרי לא נתכוון לשום דבר מעשה. ואפשר שהרב לא דקדק בלשונו כל הצורך ולא אתא אלא למעוטי נפלה סכין מידו בלא כוונה שאין שם כח גברא כלל דהא ממילא נפלה, אבל אי איכא כח גברא, אף שאין שם כוונה לשום דבר מעשה כגון שנכשל רגלו בסכין והפילו, זבחת קרינן ביה. והכי דייק לן מדקתני בתוספתא זבחת ואכלת ולא שנזבחה מאליה, אלמא דלא ממעיט מקרא אלא שנזבחה מאליה דליכא כח גברא כלל. הא איכא כח גברא סגי בהכי אף שאין שם כונת מעשה כלל. ותדע עוד, דאי הוה

מחשבה ומוסר

מאמרים מספר דעת תורה מהגה"צ ר' ירוחם ליוואויץ זצ"ל משגיח ישיבת מיר

'יוריצוהו מן הבור' - ישועת ה' כהרף עין

בספורנו: "כדרך כל תשועת ה' שנעשית כמו רגע, כאמרו 'כי קרובה ישועתי לבא' וכו', וכך היה ענין מצרים כאמרו 'כי גורשו ממצרים' וכו', וכן אמר לעשות לעתיד כאמרו 'ופתאום יבא אל היכלו האדון' וכו'".

מורה לנו בזה כי לא כתשועת בשר ודם תשועת ה', כי לתשועת בשר ודם הנך עוד צריך להכנות כדי להגשימה, מן ההבטחה עד הקיום עוד יש מה [לעשות] בינתיים, התשועה עדיין טרם באה בפועל, אבל לא כן היא תשועת ה', כי היא קרובה לבא, לישועת ה' לא חסר כלום, כי אם ענין של התגלות בלבד, וכבר היא [נמצאת].

כי אצל בשר ודם למשל אם אפילו כבר יצאה הפקודה מאת המלכות לשחרר איזה איש מבית האסורים, הנה עדיין אפשר שיהיה תלוי עוד בכמה מיני הכנות של ניירות רשמיים, ודיוקי חוקים רבים ושונים אשר טרם סדרת אותם לא תשיג [להוציא] את האסור לאור [לחפשי], וזה יוכל להמשך גם זמנים ועידינים, והלה עדיין יהיה חבוש במאסרו בכל סבלו ועינויו, אף כי זמן חרותו כבר בא.

אבל לא כן היא ישועת ה' שנעשית כמו רגע, תכופה היא הישועה עם גמרו וקצו של העונש, אם הגזירה היא על זמן של שנים עשרה שנים, אי אפשר בשום אופן שתתארך אף לרגע כל שהוא, כי אם [מיד] - 'יוריצוהו', והוא המשך לדלעיל.

וזהו שנאמר [במדרש רבה כאן] - "ייהי מקץ- קץ שם לחשך, זמן נתן ליוסף כמה שנים יעשה באפילה בבית האסורים, כיון שהגיע הקץ חלם פרעה חלום" [פרעה חלום].

כי קץ שם לחושך - חושך בזמן וגבול הוא, וככלות הקץ 'והנה פרעה חולם', הישועה הנה היא כבר הנה, הישועה באה כבר ועומדת, ולא שייך שום הארכה והמשכה.

וכן אמר כי כך יהיה לעתיד לבא גם על הגלות הכ"כ ארוך וחשוך, לכאורה מה בכך אם יתארך בעוד איזה רגעים אחדים, איזה חשבון ואיזה שינוי יעשו כאן הרגעים הספורים על המשך גלות של אלפי שנים מה יתוספו ובמה כלום יחשבו,

ברם בישועת ה' אין כזאת, כי לחושך של זה הגלות אף על כל חשכו והארכתו הכ"כ גדול, הנה קץ שם לחושך, זמן וגבול על חוט השערה כפי הגזירה שהושם, וככלות הרגע של הקץ כי אז 'ופתאום יבא אל היכלו האדון' וגו', 'הנה בא אמר ה' צב אות' (מלאכי ג א), לביאת הישועה אין חסר כלום, כי אם ההתגלות, כל הגלויות והגזירות לא היו כי אם הסתרת פנים ובהאר ה' פניו - ונושעה, עם סלוק הלילה והנה היום עומד - 'הנה בא אמר ה' צב אות'.

'דרך ארץ קדמה לתורה' - חיובי השכל

ויזכור יוסף את החלמות אשר חלם להם'. וברמב"ן כאן מתקשה הרבה, איך זה עשה יוסף לצער את אביו להעמידו ימים רבים בשכול ואבל על שמעון ועליו וכו' וכו', ואחר שעמד יוסף במצרים ימים רבים והיה פקיד ונגיד בבית שר גדול במצרים איך לא שלח כתב אחד לאביו להודיעו ולנחמו, כי מצרים קרוב לחברון כששה ימים, ואילו היה מהלך שנה היה ראוי להודיעו לכבוד אביו.

והנה מתרץ הרמב"ן כי את הכל עשה יפה בעתו לקיים החלומות כי ידע שיתקיימו באמת.

אולם לכאורה השאלה עדיין שאלה היא, כי היכן מצינו שמותר לעבור על כיבוד אב מפני חלום, ואף שמצינו (סנהדרין פט) שהעובר על דברי נבואתו של עצמו חייב מיתה, וגם נאמר שחלום מעין נבואה הוא כמו

שמובא כן בספר הכוזרי, אבל חיוב לא מצינו על דברי חלומות.

הואים אנו מכאן יסוד גדול - הנה אמרו חז"ל (ויק"ר ט ג) 'דרך ארץ קדמה לתורה', ועוד אמרו שם 'לשמור את דרך- זו דרך ארץ', כנראה שענין הדרך ארץ הנה זה מדאורייתא, ואפילו אם נאמר דהדרשה 'את דרך- זו דרך ארץ' אין זו אלא אסמכתא, הנה גם זה לא פשוט הוא, והרי אמרו כי היא קדמה לתורה.

והכוונה ב'קדמה' - הלא היא על הקדימה במעלה היא, הרי לנו בדרגת הדרך ארץ, כי היא עוד ביתר מעלה על התורה.

והנה ענין הדרך ארץ מהו? זהו ענין השכל, דברים שהשכל מחייב אותם, דברים שצריכים לעשותם, הם הנם מוסדות התבל ומלואה, הם הנם דרכיה של הארץ, הדרכים המובילים לעץ החיים, והם הנם אשר אתה מזהר מאוד בשמירתן, כשהשכל אומר ככה או אחרת, כשהשכל מחייב לעשות איזה דבר שהוא, הנך ממש מחויב על הדבר אתה ממש מוכרח לעשותו.

צו השכל הוא ענין איום ונורא, ואין אמנם כל היכי תימצא לעבור עליו. כלל זה ננקוט בידינו והוא יסוד גדול מאוד, כי עצם מין העברה אין כלל בכל הבריאה, אין אף כל יכולת לזאת, הן תורה והן השכל הלא עליהם חוקי תבל וכל משטריה הושמו, 'בחכמה יסד ארץ ובתבונה כונן שמים', התורה והשכל יחדיו הם עצם חק הבריאה וטבעה, הנה היעלה על דעת מי שהוא לעבור על מדת האש, או על מדת המים? הלא כן חוקם האש בוערת והמים מכבים, ובשום אופן לא תוכל לעבור עליהם, וככה אין יכולת במציאות לעבור לא על תורה וכש"כ לא על שכל, כי הרי הוא עוד קדם לתורה.

הרמב"ן בפרשת נח (ו יג) ביאר אמרם ז"ל (סנהדרין קח) כי גזר דינם של דור המבול נתחתם על הגזל, "והטעם מפני שהיא מצוה מושכלת" עיי"ש. הנה כי לעבור על שכל זה עוד יותר גדול מן הכל, העברה על השכל היא ממש מהפכה ביסודי תבל כולה.

הן הם דברי החובות הלבבות בשער עבודת א להים - אשר מונה שם חשבונות רבים בחיובים מצד הערת השכל לבד, וגם מונה שם שבעה פנים ביתר שאת אשר להערת השכל על הערת התורה.

חז"ל (עירובין ק) אמרו אלמלא נתנה תורה היינו למדין גזל מנמלה עריות מיונה צניעות מחתול וכו' הנה כל אלה אינן אלא הערות שכליות, וכנראה שהיו יכולות להיות תחליף לעבודה.

אמנם כן כי כל מין העברה אין בהבריאה, אם על התורה ואם על השכל כל עיקר העברה אין, 'חק נתן ולא יעבור'.

ואנחנו לא יודעים מזה כלל, לא יודעים אנחנו כלל מכל ענין משמעת וצייתנות לצו השכל. מה שאנחנו לכאורה עושים מה שאנו מבינים, הנה אין זה מצד ענין של צייתנות, אלא ענין של רצון, ובאם אינו רוצה אמנם אינו עושה, ואינו שומע כלל.

גם לתורה באמת אין אנו יודעים מענין של שמיעה לקולה, באופן היותו טוב, גם זה המקיים כל מצוותיה הנה זה לדאבוננו רק ענין של 'פרומקייט', ולא ענין של שמיעה, לא יודעים כלל מהיסוד היותר גדול - ענין של שמיעה לשם שמיעה, בין לתורה ובין לשכל, לא יודעים עיקר היסוד כי אין בבריאה שום אופן של העברה - 'לא אוכל לעבור'.

יוסף היה יודע כל הוראותיהם של החלומות, הוראות על הדברים שיהיו, והצריכים להיות, ודברים הצריכים להיות אתה מחויב בקיומם, אתה מוכרח לעשותם, יוסף הצדיק אמנם לא היה יכול לעבור על שכל בשום אופן כי אין כזאת במציאות, והוא מן הנמנע ממש כי על כן את הכל עשה יפה בעתו לקיים את הדבר בעתו היה מוכרח כי ידע בודאי שיתקיימו באמת, בינה בדברים ותן לחכם.